

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

2026

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TO'LOV INFRATUZILMASINI SHAKILLANISHI VA RIVOJLANISH DINAMIKASI: TARIXIY, ILMIY HAMDA BOZOR TAHLILI	32
A.A. Akbarov, X.R. Aliyev	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISHNING ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	42
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich	
TURIZM KORXONALARINING INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MOLIYAVIY AKTIVLARINING ROLI.....	47
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKOLOGIK SOLIQLAR VA TO'LOVLAR TIZIMI TAHLILI	53
Sadullayev Rasulbek Palvanbayevich, Abdolnizozov Murodbek Madiyarovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA IJTIMOYIY HIMOYA TIZIMINI MOLIYALASHTIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISHLAR VA TIZIMGA KIRITILAYOTGAN O'ZGARISHLAR.....	59
Kasimova Gulyar Axmatovna, Aripova Kamola Botir qizi	
MINTAQAVIY RIVOJLANISHNI KOMPLEKS BAHOLASH VA PROGNOZLASHDA EKONOMETRIK VA SUN'IY INTELLEKT USULLARINING INTEGRATSIYASI	64
Namazov Gafur Shokulovich	
BALIQCILIK SUBYEKTLARINI RIVOJLANTIRISHDA DUNYO MAMLAKATLARINING O'RNI	69
Beglayev Uchqun Xurramovich	
KAMBAG'ALLIK FENOMENINING IJTIMOYIY-IQTISODIY VA NAZARIY-KONTSEPTUAL ASOSLARI	75
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA HISOB VA BIZNES JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI	81
Artikova R.A.	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA DIVIDEND TO'LASH QOBILİYATI KOEFFITSIYENTINING MAQBUL ORALIG'INI ANIQLASH VA UNING INVESTITSION SAMARADORLIKKA TA'SIRI.....	88
Ibragimov G'anjion G'ayratovich	
STRATEGIES TO RAISE AWARENESS OF NATURAL POLLUTION AMIDST RISING POPULATION DENSITY AND GDP PER CAPITA IN UZBEKISTAN	93
Axliddin Aroplitdinovich Valiyev, Askarov Farhod Rakhmatovich	
РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ESG-ОРИЕНТИРОВАННОМ РАЗВИТИИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ.....	99
Айматова Фарида Хуразовна	
KORXONALARDA INVESTITSION FAOLIYATINI RIVOJLANISHINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	107
Shukurillaev Jahongir Botir o'g'li	
DEHQON XO'JALIKLARINI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA KREDITLAR MIQDORINI DIFFERENSIYALLASHTIRISH: NAZARIY VA AMALIY YONDASHUVLAR	113
Xakimov Zafar Ibragimovich	
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI	118
Tadjimirzayev Anvar Abduvoxidovich, Batirova Raxima Abdujabborovna	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA HUDUDIY MARKETING STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	124
Muhammadieva Nodira	
SUN'IY INTELLEKT DAVRIDA HUDUDIY RIVOJLANISHNI STATISTIK HISOBLASH METODOLOGIYASINI QAYTA BAHOLASH MEZONLARI (SCOPUS VA WEB OF SCIENCE DA INDEKSLANGAN ILMIY NASHRLAR TAHLILI ASOSIDA).....	131
Santjar Abdumurodovich Sattorov	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING HUDUDIY-IQTISODIY OMILLARI VA ISTIQBOLLARI	139
Allamuratova Perida Maxsetbaevna	

XORAZM VILOYATIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING ROLI VA AHAMIYATI	144
Ro'zmatova Farahongiz Bekmurotovna, Yarmetova Nargiza Shiximbayevna	
MAHALLIY VA XALQARO TURIZM BOZORIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI, TAMOIYILLARI VA MEKANIZMLARI	152
Alikulov Samar Abdurashidovich	
TRANSPORT XIZMATLARINING SOHALAR BO'YICHA TAQSIMOTI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI TASNIFI	159
Karimova Shaxnoza Uktamovna	
RAQAMLI TO'LOVLAR VA O'ZBEKISTONDA KORPORATIV BOSHQARUV SHAFFOFLIGI	165
Ruziyeva Barno Yadgarovna	
ESG-ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ПО ПРОИЗВОДСТВУ ПОЛИМЕРНОЙ УПАКОВКИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И МИРОВЫЕ ПРАКТИКИ.....	172
Ташпулатов Дильмурад Рустамович	
MAJBURIY IJRO HARAKATLARINI RAQAMLASHTIRISHNI YANADA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	177
Matmuratova Nasiba Azatovna	
OZIQ-OVQAT KORXONALARIDA KICHIK BIZNESNING RAQOBATBARDOSHLIGINI CHEKLOVCHI OMILLAR TAHLILI	181
Pulaton Abdulla	
INVESTITSION LOYIHALARNING IQTISODIYOTDA TUTGAN O'RNI VA ULARNI MOLIYALASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	185
Nazarov Aziz Avazovich	
ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ.....	190
Тажибаева Кызларгул Ажиниязовна	
IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARI FAOLIYATINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING MAQSADLI PROGNOZ PARAMETRLARI.....	197
Omonova Nafisa Qahramon qizi	
MANAGEMENT STRATEGIES IN WOMEN'S BUSINESS: GENDER-SPECIFIC APPROACHES, INNOVATIVE MODELS, AND DIGITAL TRANSFORMATION.....	200
Ahrorova Asila	
TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARI INNOVATSION FAOLIYATI SAMARADORLIGIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI	207
Hakimova Oydina Abdulhamidovna, Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
INSON TARAQQIYOTI INDEKSI VA UNI ANIQLAB BERUVCHI KO'RSATKICHLARNING KORRELYATSION-REGRESSION TAHLILI.....	212
Tursunov Rasul Tairovich	
ТРАНСФОРМАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ.....	218
Эргашева Феруза Насруллаевна	
ENHANCING THE METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM VILLAGES IN UZBEKISTAN	226
Khudaynazarova Dilorom Khayrullaevna	
THE ROLE OF INNOVATION IN ENSURING COMPETITIVENESS IN THE GREEN ECONOMY	231
Musadjanova Nargiza Abduvoxid qizi	
O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA INGLIZ TILINING O'RNI VA SAMARADORLIGI.....	238
Saodat Sadriddinova	
OLIY TA'LIMDA CHET TILLARNI O'QITISH UCHUN RAQAMLI BOSHQARUV STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	243
Saida Xabibullayeva	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИСКАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ТУРИЗМА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	247
Исматиллаева Роза Тухтамуратовна, Тураева Сурия Тельмановна	

INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASTERINING QIYMAT YARATISH UZLUKSIZ ZANJIRIDA AGROSERVIS XIZMATLARI KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH	252
Kudratova Iroda Turdibayevna	
QISHLOQ XO'JALIGI IQTISODIYOTIDA DIVERSIFIKATSIYANING AHAMIYATI	257
Nurullayeva Raushan Koptleuovna, Nurimbetov Timur Uzaqbergenovich	
FIZIKA UMUMIY KURSIGA NANOTEXNOLOGIYA TUSHUNCHALARINI KIRITISHNING METODIK ASPEKTLARI VA KOMPONENTLARI	260
Sottarov Abduvali Umirqulovich	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK HISOBOTLAR VA ULARNING TUTGAN O'RNI.....	266
Sayfullayev Mexroj Sayfullayevich	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA EKOLOGIK LOYIHALARNI MOLİYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	272
Rahmanova Sitara Bahodir qizi	
SANOAT KORXONALARIDA OPERATSION MENEJMENT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	277
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
IQTISODIY O'SISH DRAYVERLARINI RIVOJLANTIRISHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA MOLİYAVIY XAVFLARNI BOSHQARISH.....	283
Turopova Nigora Xolmurod qizi	
QISHLOQ XO'JALIGIDA INNOVATSION INVESTITSİYALASH VA MUQOBIL MOLİYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI JORIY ETISH (SIRDARYO VILOYATI MISOLIDA)	286
Maxamadiyev Turg'unboy Jumabayevich	
O'ZBEKISTONDA XO'JALIK JAMIYATLARI KUZATUV KENGASHLARI FAOLIYATINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARINI RIVOJLANTIRISH.....	292
Valijonov Akmaljon	
IQTISODIYOTNING AGRAR SEKTORIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH: NAZARIY VA USLUBIY YONDASHUVLAR	296
Matrasulov Baxodir Erbutayevich	
O'ZBEKISTON MOLİYA TIZIMIDA MAHALLIY MOLİYANING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	303
Safarmurodova Marjona To'raqulovna	
МЕТОД ФОРМИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО ПАКЕТА	308
Наурызбаев Алиакбар Рустамович	
QASHQADARYO VILOYATI SANOATINI XUDUDIY TARKIBINI TAKOMILASHTIRISH YO'LLARI	311
Uralov Eliboy Omonovich	
INNOVATSION VA AN'ANAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA KO'CHAT YETISHTIRISHNING TAQQOSLAMA TAHLILI	316
Abdulfarmonov Farrux Faxriddinovich	
EKSPORT IMKONIYATLARI VA LOGISTIKA SAMARADORLIGINI SOLISHTIRISH.....	320
Safarova Muxabbat Radjabovna	
IJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI O'SISHI DINAMIKASI VA LIKVIDLIK KO'RSATKICHLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK	324
Sulaymanov Samandarboy Adhambek o'g'li	
KO'CHMAS MULKNI OMMAVIY BAHOLASHNING INNOVATSION TEXNOLOGIYALARI.....	331
Xushvaqtov Jasur Shuhrat o'g'li	
TURIZM XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI SUBYEKTLARDA MOLİYAVIY HISOBOTLARNI MHXS GA O'TKAZISHDA TRANSFORMATSIYA REJASINI ISHLAB CHIQUISH MASALALARI.....	339
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich	
QURILISH SANOATI KORXONALARI DIVERSIFIKATSIYALASHUVINING IQTISODIY MEXANIZMLARI	343
Yembergenova Aynur Aydosbaevna	
KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANISHNING NAZARIY JIHATLARI	351
Ulashova Zarnigor Botirali qizi	

KAPITAL BOZORI ORQALI MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA INVESTITSIYA JALB QILISHNING BELARUS TAJRIBASI	357
Abduraxmanov Adham Raxmatullayevich	
BARQAROR QISHLOQ XO'JALIGI AMALIYOTLARINI JORIY ETISHDA XULQ-ATVOR OMILLARINING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI	362
Tadjiyev Abdusame Abduhamidovich	
SANOAT KORXONALARIDA RISKLARNI BOSHQARISH TIZIMINI JORIY ETISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI	367
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov	
O'ZBEKISTONDA MEHMONXONALARNI MOLIALASHTIRISH ORQALI JOYLASHTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	373
Xasanova Naimaxon Akmal qizi	
SOLIQ YUKINI OPTIMALLASHTIRISHNING XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI	381
Jovliyeva Zuhra Chori qizi	
SANOATNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA "YASHIL" INVESTITSIALARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	386
Ibragimov Zaxid Taxirovich	
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ БАНКОВСКИМИ АКТИВАМИ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНЫЙ БАНК РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	395
Т.И.Бобакулов, Тухтамышева Гулнора Усмановна	
AGRAR TARMOQQA JALB QILINAYOTGAN INVESTITSIYALAR SAMARADORLIGINI ISHLAB CHIQRISH FUNKSIYALARI YORDAMIDA EKONOMETRIK BAHOLASH.....	401
Xatamov Ochildi Qurbonovich, Badalov Jamshid Jamolovich	
IJARA OPERATSIYALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING KAMCHILIKLARI VA UZVIY TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	409
Oripova Saodat Mirfotix qizi	
SANOAT KORXONALARINING INVESTITSION SALOHİYATINI OSHIRISH.....	414
Xolboyeva farangiz xayrulloevna	
SUN'YI INTELLEKT VA RAQAMLI VOSITALARNING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI.....	419
To'xtamisheva Dilrabo Shermonovna	
MEVA-SABZAVOT MAHSULOTLARI EKSPORTINI KENGAYTIRISHNING IQTISODIY MEKANIZMLARI	424
Kalenov K.T.	
HUNARMANDCHILIK BRENDLARINING BOZOR OMILLAR TIZIMINI (MAHSULOT, NARX, TAQSIMOT, TARG'IBOT) TAKOMILLASHTIRISHNING USLUBIY ASOSLARI	428
Ergasheva Aziza	
NAMANGAN VILOYATI IQTISODIYOTIDA TARKIBIY O'ZGARISHLAR: HUDUDIY VA TARMOQ TAHLILI	436
Tohirov Jahongir Muzaffar o'g'li	
WATER HARVESTING FOR CLIMATE RESILIENCE IN UZBEKISTAN'S AGRICULTURE: OPPORTUNITIES, BARRIERS, AND POLICY RECOMMENDATIONS	445
Kripa Mondal, Dr. Anita Banerjee	
O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IQTISODIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH ORQALI HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISHNI TA'MINLASH YO'LLARI	454
Sattarov Abdusamat Umirqulovich	
TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	459
Nasibboyev Fazliddin Sirojiddinovich	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA RISKLARNI MONITORING QILISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF QILISH YO'LLARI	464
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
SIRKULYAR IQTISODIYOT — IQTISODIY BARQARORLIKNING MUHIM OMILI	471
Hasanov Sh. Sh.	

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВУЗА.....	482
Алиев Абдулазиз Исмаилович, Кахрамонова Азиза Шухрат кизи	
TEMIR YO'L SOHASINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	488
Orifova Ximoyat Shovkat qizi	
O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISHDA XALQARO TAJRIBADAN FOYDALANISH YO'LLARI.....	494
Raximova Dilfuza Mirzakasimovna	
O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA MILLIY HUNARMANDCHILIKNING IQTISODIY SALOHIYATINI BAHOLASH VA EKONOMETRIK PROGNOZLASH	503
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna	
MINTAQAVIY IQTISODIY O'SISHNI BAHOLASHDA EKONOMETRIK MODELLAR VA GEOSTATISTIK USULLARNI TAKOMILLASHTIRISH: SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA	509
Sattorov Sanjar Abdumurodovich	
XODIMLARNI MOTIVATSIYA QILISH VA ULARNING ISH FAOLIYATIGA TA'SIRI: O'ZBEKISTONDAGI KICHIK VA O'RTA BIZNES MISOLIDA	518
Yuldashov Aziz	
RAQOBAT MUHITIDA AVTOMOBIL SANOATI KORXONALARIDA BREND STRATEGIYASINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI	522
Boboyev L. Kadrxo'ja Djuraxodjayevich	
XODIMLARNI O'QITISH, QAYTA TAYYORLASH VA ISHSIZLARNI KASBGA YO'NALTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI (GERMANIYA MISOLIDA).....	528
Sattorov Ramziddin Shovxiddin o'g'li	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	533
Yangiboyev Sardor Ernazar o'g'li	
O'ZBEKISTON HUDUDLARIDA SANOAT ISHLAB CHIQRISHINI RIVOJLANTIRISHDA CHIQUINDISIZ VA AYLANMA IQTISODIYOT TAMOYILLARINI QO'LLASHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	542
Nabiyeva Nilufar Olim qizi	
МАШИННОЕ ОБУЧЕНИЕ В ПРОГНОЗИРОВАНИИ РЫНОЧНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКЕ	548
Тен Марина Владимировна	
РОЛЬ, СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	555
Каюмова Гузел Иброхимхановна	
QURILISH KORXONALARIDA AKTIVLARNI TAN OLIHNING XALQARO STANDARTLARGA MOSLASHTIRISHNI O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	562
Yahyojev To'liqin Ismatulla o'g'li	
IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA MEVA-SABZAVOTCHILIK KORXONALARINI BOSHQARUV MEKANIZMLARI	566
Xudoyberganova Dilnoza Anvarjon qizi	
QURILISH KORXONALARIDA BOSHQARUV MUNOSABATLARI MAZMUNI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	572
Toshimov Azizbek Hakimovich	
RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDAGI KOMPANIYALAR KAPITALINI MAKSIMALLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	576
Muradova Dildora Abdusalimovna	

RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA KOMPANIYALAR KAPITALINI MAKSIMALLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Muradova Dildora Abdusalimovna

TDIU "Moliya va moliyaviy texnologiyalar"

kafedra katta o'qituvchisi

e-mail: dildoramuradova1985@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada rivojlangan mamlakatlarda kompaniyalar kapitalini maksimallashtirishning o'ziga xos xususiyatlari qiyosiy tahlil qilingan. Tadqiqotda AQSh, Yevropa va Yaponiya korporativ boshqaruv modellarining farqli jihatlari, dividend siyosati, aksiyalarni qayta sotib olish, qarz kapitalidan foydalanish hamda aktivlar bilan ta'minlangan moliyalashtirish mexanizmlarining kapital qiymatiga ta'siri ochib berilgan. Shuningdek, O'zbekiston korporativ amaliyoti uchun tegishli ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kapitalni maksimallashtirish, korporativ moliya, xususiy kapital rentabelligi, korporativ boshqaruv, dividend siyosati, aksiyalarni qayta sotib olish, qarz kapitali, WACC, aktivlar bilan ta'minlangan moliyalashtirish, kapital bozori.

Abstract. This article presents a comparative analysis of the specific features of maximizing corporate capital in developed countries. The study reveals the distinctive characteristics of corporate governance models in the United States, Europe, and Japan, as well as the impact of dividend policy, share repurchases, the use of debt capital, and asset-backed financing mechanisms on the value of capital. In addition, relevant scientific and practical recommendations have been developed for corporate practice in Uzbekistan.

Key words: capital maximization, corporate finance, return on equity, corporate governance, dividend policy, share repurchases, debt capital, WACC, asset-backed financing, capital market.

Аннотация. В данной статье проведён сравнительный анализ особенностей максимизации капитала компаний в развитых странах. В исследовании раскрыты отличительные черты моделей корпоративного управления США, Европы и Японии, влияние дивидендной политики, обратного выкупа акций, использования долгового капитала, а также механизмов финансирования, обеспеченных активами, на стоимость капитала. Кроме того, разработаны соответствующие научно-практические предложения для корпоративной практики Узбекистана.

Ключевые слова: максимизация капитала, корпоративные финансы, рентабельность собственного капитала, корпоративное управление, дивидендная политика, обратный выкуп акций, долговой капитал, WACC, финансирование, обеспеченное активами, рынок капитала.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda kompaniyalar kapitalini maksimallashtirish muammosi korporativ moliya va moliyaviy menejmentning markaziy masalasi hisoblanadi. Globallashtirish jarayonlari va moliya bozorlaridagi integratsiya sharoitida korxonalar o'z bozor qiymatini oshirish uchun turli xil strategiyalardan faol foydalanmoqda. Rivojlangan davlatlarda, jumladan, AQSh, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari va Yaponiyada kapitalni boshqarish yondashuvlari bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. Anglo-sakson modelida aksiyadorlar boyligini qisqa muddatda maksimallashtirish ustuvor vazifa bo'lsa, kontinental Yevropa va Yaponiyada uzoq muddatli barqarorlik hamda barcha manfaatdor tomonlarning iqtisodiy qiziqishlari o'zaro uyg'unlashtiriladi. Bugungi kunda yuqori inflyatsiya, o'zgaruvchan foiz stavkalari va moliyaviy inqirozlar xavfi muhitida kompaniyalar qarz va xususiy kapital nisbatini maqbullashtirish, dividendlar to'lash hamda aksiyalarni qaytarib sotib olish kabi murakkab mexanizmlari orqali o'z kapitallarini samarali boshqarishga majbur bo'lmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Kompaniyalar kapitalini maksimallashtirish va korporativ boshqaruvning konseptual asoslari uzoq yillar davomida xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar hamda moliya sohasi mutahassis tahlilchilari tomonidan keng qamrovli tarzda o'rganilib kelinmoqda. Ushbu murakkab jarayonlarning nazariy-huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlarini turli ilmiy maktab vakillari tomonidan turlicha talqin etiladi.

Nobel mukofoti sovrindori Jan Tirol o'zining "Korporativ boshqaruv" asarida AQSh modeliga qiyosan kontinental Yevropa va Yaponiya modellarini iqtisodiy-matematik usullar bilan tahlil qilgan. Uning fikricha, Germaniya, Fransiya va Yaponiyada kompaniyalar faqatgina rentabellikni yakuniy maqsad qilib olmaydi, balki kompaniyaning uzoq yillik faoliyat yuritishi, barqaror o'sish va xodimlar bilan mustahkam munosabatlarni saqlashga intiladi. Uning nazariyasiga ko'ra, bu davlatlarda foyda maqsad emas, balki kompaniyaning strategik barqarorligini ta'minlovchi instrument sifatida baholanadi [1].

Britaniyalik iqtisodchi Jon Key ta'kidlashicha, AQSh global moliya tizimida o'ziga xos holatga ega bo'lib, bunda qisqa muddatli moliyaviy prognozlarga haddan tashqari tayanish kuchli namoyon bo'ladi. J. Keyning fikriga ko'ra, aksiyadorlar boyligini qisqa muddatda maksimallashtirish amaliyoti kompaniyalarning uzoq muddatli qiymat yaratish qobiliyatini pasaytiradi va fundamental tadqiqotlarga (R&D) ajratiladigan kapitalning qisqarishiga olib keladi [2]. K. Prempeh va E. Odartei-Millsning korporativ boshqaruv va aksiyadorlar kapitalini maksimallashtirish bo'yicha olib borgan tadqiqotida kompaniya kapitalini maksimallashtirish masalasi korporativ boshqaruv samaradorligi bilan izohlanadi. Mualliflar fikricha, direktorlar kengashining maqbul tarkibi va mustaqilligi aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilishga, dividend to'lovlarini barqarorlashtirishga va natijada kompaniya qiymatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois kuchli korporativ boshqaruv kapitalni maksimallashtirishning muhim omili sifatida baholanadi [3].

Rivojlangan davlatlardagi kapitalni maksimallashtirish jarayonlarini O'zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlarning iqtisodiyoti sharoitiga moslashtirish, kapital bozorini shakllantirish va mahalliy korporatsiyalarning bozor qiymatini oshirish bo'yicha mahalliy olimlari tomonidan ham qator fundamental ishlar olib borilgan. Jumladan, professor I.B. Butikov o'zining "Qimmatli qog'ozlar bozori" nomli darslik va qator maqolalarida kompaniyalar qimmatli qog'ozlar chiqarish orqali o'z kapital tuzilmasini moliyalashtirish mexanizmlarini chuqur ochib bergan. Uning tadqiqotlarida kapital bozorining iqtisodiyotdagi makroiqtisodiy o'rni, aksiyadorlik jamiyatlarini qimmatli qog'ozlar hisobiga moliyalashtirishning afzalliklari, kamchiliklari hamda yirik korporatsiyalarda davlat ulushini boshqarish muammolari batafsil yoritilgan [4],[5].

Professor S. Elmirezayev o'z tadqiqotlarida rivojlangan mamlakatlarda dividend siyosatini tahlil qilib, barqaror dividend to'lovlari korxonaning bozor qiymati va investitsion jozibadorligini oshirishini ko'rsatadi. Shuningdek, u soliq risklarini baholash va samarali soliq menejmenti orqali kapital rentabelligini oshirish masalalarini ham o'rgangan [6], [7].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda rivojlangan mamlakatlarda kompaniyalar kapitalini maksimallashtirish tendensiyalarini o'rganishda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, deduktiv mushohada va statistik umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi, OECD hamda xalqaro moliyaviy tahlil markazlari ma'lumotlari tashkil etdi. Tahlil jarayonida AQSh, Yevropa Ittifoqi va Yaponiya korporativ bozorlariga oid bozor kapitallashuvi, xususiy kapital rentabelligi (ROE), dividend siyosati, qarz yuki va kapital tuzilmasi ko'rsatkichlari qiyosiy-statistik usulda baholandi. Shuningdek, xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari mantiqiy va kontent tahlil asosida umumlashtirilib, korporativ moliyaviy qarorlarning kapital qiymatiga ta'siri bo'yicha ilmiy xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Kompaniya o'z kapitalini qanchalik maksimallashtirayotganini ko'rsatuvchi eng xolis indikator bu kompaniyaning birjadagi bozor kapitallashuvi hisoblanadi. Bozor kapitallashuvining mamlakat yalpi ichki mahsulotiga (YalM) nisbati esa o'sha davlat iqtisodiyotining kapital bozoriga qay darajada tayanishini, shuningdek, mulk huquqi qanchalik himoyalanganini aks ettiradi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) so'nggi hisobotlariga ko'ra, 2017-yildan 2023-yilgacha bo'lgan davrda global moliya bozorlaridagi umumiy kapitallashuv hajmi 84 trillion AQSh dollaridan 117 trillion AQSh dollarigacha barqaror o'sgan. Xuddi shu davrda dunyo bo'yicha ro'yxatga olingan yirik kompaniyalar soni ham 41,000 dan 42,500 gacha yetgan. Biroq, bu o'sish asosan Osiyodagi rivojlanayotgan bozorlar (jumladan, Xitoy va Hindiston) hissiga to'g'ri keladi. AQSh va Yevropa kabi an'anaviy ilg'or moliya markazlarida teskari tendensiya kuzatilib, ro'yxatga olingan kompaniyalar soni doimiy ravishda pasayib bormoqda. Ayniqsa, bu tendensiya Covid – 19 davrida kuchaydi.

Kompaniyaning moliya bozorida qanchalik jozibador ekanligini baholaydigan eng muhim indikatorlardan biri bu xususiy kapital rentabelligi (ROE) hisoblanadi. ROE ko'rsatkichi sof foydaning jami aksiyadorlik kapitaliga nisbatini baholaydi va har bir birlik investitsiya qilingan puldan kompaniya qancha foyda keltirayotganini aniq ko'rsatib beradi.

S&P Capital IQ ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yildagi o'rtacha ROE ko'rsatkichlari turli rivojlangan davlatlarning korporativ modellari o'rtasidagi natijalar farqlarini ko'rsatib berdi (1-jadval) [8].

1-jadval. Xususiy kapital rentabellik ko'rsatkichlari¹

Davlat	Asosiy Fond Indeksi	ROE darajasi (%)
AQSh	S&P 500	16.64%
Fransiya	CAC 40	12.90%
Buyuk Britaniya	FTSE 100	11.63%
Yevropa itifoqi	STOXX Europe 600	11.35%
Yaponiya	Nikkei 225 / TOPIX	9.85%
Germaniya	DAX 30	9.51%

AQSh kompaniyalarida xususiy kapital rentabelligi dunyodagi eng yuqori darajada bo'lib, 16.64% ni tashkil etadi. Buni bir necha omillar bilan izohlash mumkin. Birinchidan, S&P 500 tarkibiga kiruvchi yirik kompaniyalar ortiqcha kapitalni katta hajmda aksiyalarni qaytarib sotib olish (share buybacks) ga yo'naltiradi. Natijada muomaladagi aksiyalar soni kamayib, har bir aksiyaga to'g'ri keladigan foyda (EPS) hamda xususiy kapital rentabelligi (ROE) sun'iy ravishda oshadi. Ikkinchidan, S&P 500 indeksining muhim qismini axborot texnologiyalari kompaniyalari tashkil etadi. Ular nisbatan past kapital talab qiluvchi modelida faoliyat yuritib, nisbatan kam moddiy aktivlar bilan yuqori foyda marjasini shakllantiradi.

Bunga qarama-qarshi ravishda, Germaniyaning DAX indeksi bo'yicha ROE ko'rsatkichi 9.51% ni tashkil etadi. Buning asosiy sababi Germaniya iqtisodiyotining muhandislik, avtomobilsozlik va og'ir kimyo sanoati kabi yuqori kapital talab qiluvchi model tarmoqlarga tayanganidadir. Mazkur tarmoqlar katta moddiy aktivlarni talab qilgani sababli kapital rentabelligi nisbatan pastroq shakllanadi. Shu bilan birga, Germaniyada amal qiladigan "Mitbestimmung" tizimi doirasida xodimlar va kasaba uyushmalari vakillari kuzatuv kengashining muhim qismini tashkil etadi. Natijada korporativ boshqaruv faqat qisqa muddatli foydani oshirishga emas, balki bandlik barqarorligi va ijtimoiy majburiyatlarni saqlashga ham yo'naltiriladi.

Yaponiyada ham rentabellik darajasi nisbatan past bo'lib, 9.85% ni tashkil etadi. Tarixan Yaponiya kompaniyalari moliyaviy tavakkalchilikdan qochib, balanslarida katta hajmdagi naqd pul zaxiralarini saqlab kelgan. Bu holat kapitalning samarali ishlamasligiga va ROE pasayishiga olib kelgan. Biroq, so'nggi yillarda iqtisodiy islohotlar hamda Tokio fond birjasi (TSE) talablari korporativ sektorni kapital samaradorligini oshirishga majbur qildi. Xususan, kompaniyalardan P/B va ROE ko'rsatkichlarini yaxshilash talab etildi. P/B ko'rsatkichi 1 dan past bo'lgan korporatsiyalar bozor bosimiga duch kelib, kapitalni faolroq ishlatish va rekord darajadagi qayta aksiyalarni sotib olish dasturlarini amalga oshirishga o'tdi.

Ushbu jarayonlar natijasida Yaponiya bozori yirik investorlar e'tiborini tortdi va yirik investorlar bu bozorga milliardlab dollar yo'naltirdi. Natijada Nikkei 225 indeksi 2024-yilda 1989-yildagi tarixiy rekordini yangiladi. Shunga qaramay, uzoq muddatli daromadlilik nuqtai nazaridan Yaponiya bozori hanuz AQShdan sezilarli ortda qolmoqda. Jumladan, 1989–2024-yillar oralig'ida, qayta investitsiya qilingan dividendlar hisobga olinganda, Nikkei 225 ning umumiy daromadliliigi dollar hisobida atigi +42% ni tashkil etgan bo'lsa, shu davrda S&P 500 ning umumiy daromadliliigi +3331% ga yetgan. Bu raqamlar kapitalni boshqarish sifati, korporativ boshqaruv modeli va makroiqtisodiy muhit aksiyadorlar boyligini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini yaqqol ko'rsatadi.

Kapitalni maksimallashtirish jarayonida yig'ilgan foydani aksiyadorlarga qanday shaklda taqsimlash, ya'ni dividend to'lash yoki aksiyalarni qaytarib sotib olish masalasi muhim strategik qaror hisoblanadi. Bu borada AQSh va Yevropa kompaniyalari o'rtasida sezilarli farq mavjud. Xususan, STOXX Europe 600 va FTSE 100 tarkibidagi kompaniyalar S&P 500 korporatsiyalariga nisbatan barqaror va uzluksiz dividend siyosatiga ko'proq tayanadi. AQShda esa ko'plab texnologik va biotexnologik kompaniyalar foydani dividend sifatida taqsimlashdan ko'ra, uni innovatsion rivojlanishga qayta yo'naltirishni afzal ko'radi.

Yaponiyada esa barqaror dividend to'lovchi korporatsiyalar alohida investitsion jozibadorlikka ega bo'lib, bu holat "S&P/JPX Dividend Aristocrats" indeksi misolida yaqqol namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, kapital bozoridagi qarorlar nafaqat foyda hajmiga, balki korporativ soliq muhiti bilan ham chambarchas bog'liqdir.

1 S&P Capital IQ ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Xususan, soliq stavkalari, BEPS qoidalari va R&D xarajatlari uchun beriladigan imtiyozlar kompaniyalarning kapitalni qaysi yurisdiksiyada joylashtirishiga ta'sir ko'rsatadi. Natijada soliq yukining optimallashtirilishi erkin pul oqimi (Free Cash Flow) ni oshirib, kompaniya kapital qiymatining o'sishiga xizmat qiladi.

Korporativ moliya nazariyasiga ko'ra, jumladan Modigliani–Miller yondashuvlarida, kompaniyalar xususiy kapital qiymatini oshirish maqsadida qo'shimcha aksiyalar chiqarishdan ko'ra nisbatan arzon qarz mablag'laridan faol foydalanishga intiladi. Buning asosiy sababi kapitalning o'rtacha tortilgan qiymati (WACC) ni minimallashtirish zaruratidir. Qarz bo'yicha foiz to'lovlarining soliq bazasidan chegirilishi, ya'ni soliq qalqoni (tax shield) mavjudligi sababli, qarz yukining ma'lum darajagacha oshirilishi korxonalar bozor qiymatining o'sishiga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda qarz mablag'larini jalb qilish hajmi global miqyosda rekord darajada oshib bormoqda. OECDning "Global Debt Report 2025" hisobotiga ko'ra, 2024-yilda hukumatlar va korporativ sektor tomonidan jami 25 trillion AQSh dollari miqdorida qarz jalb qilingan [9]. Bu ko'rsatkich 2007-yil darajasidan qariyb uch barobar yuqori bo'lib, pandemiyadan oldingi davrga nisbatan 10 trillion dollarga ko'p hisoblanadi. Jahon bankining "International Debt Report 2023" ma'lumotlariga asosan, dunyo mamlakatlarida, ayniqsa rivojlangan iqtisodiyotlarda, xususi sektor va uy xo'jaliklarining YaIMga nisbatan umumiy qarz yuki tafovutlari quyidagi diagrammada aks ettirilgan (2-jadval). Bottom of Form

2-jadval. Xususi sektor va uy xo'jaliklari qarz yukining YaIMga nisbati²

Mintaqa / Davlat nomi	Xususi sektor qarz yuki, %	Uy xo'jaliklari qarz yuki, %	Hukumat qarz / YaIM
Yaponiya	168.10%	65.07%	> 200%
AQSh	150.20%	50.00%	~ 120%
Yevropa Ittifoqi (Hudud)	109.90%	55.60%	~ 90%
Germaniya	101.80%	49.00%	< 70%

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, Yaponiyada (168.1%) va AQShda (150.2%) xususi kompaniyalar qarzdorligi yevro hududga nisbatan mutlaq hamda nisbiy jihatdan ancha yuqori. Bunday sharoitda kapitalni boshqarish korporativ moliyaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, Apple Inc. korporatsiyasining kapital boshqaruvi tajribasi moliyaviy menejmentning yorqin namunasi hisoblanadi. Kompaniya balansida va offshor hisob raqamlarida katta hajmdagi erkin pul mablag'lari mavjud bo'lishiga qaramay, aksiyalarni qaytarib sotib olish va dividend to'lash dasturlarini moliyalashtirish uchun tashqi bozorda past foizli korporativ obligatsiyalar chiqargan [10]. Bunda asosiy maqsad ichki mablag'larni xorijdagi kapitalni qayta olib kirishda yuzaga keladigan yuqori soliq yukidan qochish, moliyaviy moslashuvchanlikni saqlash hamda moliyaviy richag (leverage) orqali xususi kapital rentabelligini oshirishdan iborat bo'lgan.

Shuningdek, Deloitte prognozlariga ko'ra, AQShda uy xo'jaliklari qarz 18.4 trillion dollarga yetgan bo'lsa-da, foiz stavkalarining 2026-yil 3.125% gacha pasayishi mumkin. Bu holat korporatsiyalar uchun qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlarini kamaytirishi mumkin [11]. Biroq, an'anaviy obligatsiyalar bilan bir qatorda, kapital jalb qilishning yangi shakli aktivlar bilan ta'minlangan moliyalashtirish (asset-backed finance, ABF) ham jadal rivojlanmoqda. Morgan Stanley tadqiqotiga ko'ra, global xususi ABF bozori 5.2 trillion dollarga yetgan bo'lib, bu 2020-yilga nisbatan 15%, 2006-yildagi darajadan esa 67% yuqoridir [12]. Kelgusi besh yilda ushbu bozor hajmining 7.7 trillion dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Mazkur tendensiya institutsional investorlarning korporatsiyalarning umumiy ishonchligidan ko'ra, barqaror pul oqimi keltiruvchi aniq aktivlarga tayangan moliyaviy instrumentlarga ko'proq e'tibor qaratayotganini anglatadi [13]. Natijada, bu mexanizm korporatsiyalarga risklarni balans ichida alohida boshqarish va asosiy aksiyadorlik kapitalini nisbatan samaraliroq himoya qilish imkonini yaratadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Rivojlangan mamlakatlarning korporativ moliya bozorlari va boshqaruv modellarida kapitalni maksimallashtirish bo'yicha olib borilgan izlanishlar va zamonaviy jarayonlarni chuqur qiyosiy tahlil qilish natijasida quyidagi qat'iy xulosalarga kelindi:

1. Global korporativ boshqaruv modellarida asta-sekin yaqinlashuv kuzatilmoqda. Ilgari AQSh modeli asosan aksiyadorlar boyligini maksimal darajada oshirishga yo'naltirilgan bo'lsa, Yevropa va Yaponiya ko'proq aksiyadorlar manfaatini va barqarorlikni ustun qo'ygan. Hozir esa Yaponiya kapital samaradorligi, ROE va P/B ko'rsatkichlarini oshirish orqali G'arb modeliga yaqinlashmoqda. Shuningdek, AQSh kompaniyalari ham

2 OECDning "Global Debt Report 2025" hisoboti asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

iqlim o'zgarishi, mehnat bozori muammolari va ESG talablari ta'sirida faqat aksiyadorlar emas, balki keng jamoatchilik manfaatlarini ham ko'proq hisobga ola boshladi.

2. Qarz kapitalidan agressiv foydalanish rivojlangan mamlakatlarda tobora kuchayib bormoqda. Inflyatsiyaning pasayishi va foiz stavkalarining nisbatan yumshashi sharoitida qarz mablag'lari endilikda nafaqat operatsion ehtiyojlarni moliyalashtirish, balki korxonalar qiyamati va rentabelligini oshirish vositasiga ham aylanmoqda.

3. Aksiyadorlar faolligining kuchayishi korporativ boshqaruvni jonlantirib, yopiq va sust tizimlarda aksiyalar narxining o'sishiga turtki bermoqda. Biroq olimlar tomonidan olib borilgan tahlillar bu jarayonning salbiy tomonini ham ko'rsatmoqda. Qisqa muddatli natijalarga ortiqcha e'tibor kompaniyalarning ilm-fan, tadqiqot va innovatsiyalarga uzoq muddatli sarmoya kiritish rag'batini susaytirishi mumkin.

Rivojlanayotgan davlatlar tajribasiga asoslangan holda O'zbekistonda aksiyadorlik jamiyatlarining kapital qiymatini maksimalashtirishga qaratilgan amaliy takliflar:

1. Birinchidan, respublikamizda davlat ishtirokidagi yirik korxonalarni xususiyashtirishda IPO amaliyotlarini jadallashtirish jarayonida Yaponiya Tokio fond birjasi tajribasidan samarali foydalanish maqsadga muvofiq. Xususan, O'zbekiston kapital bozorida ro'yxatga olingan yoki listingga chiqishni rejalashtirayotgan aksiyadorlik jamiyatlari uchun baholashning balans qiymatiga nisbati (P/B ratio) va xususiy kapital rentabelligi (ROE) bo'yicha minimal maqsadli mezonlarni belgilash zarur.

2. Ikkinchidan, kapital bozorining ko'lamini kengaytirish hamda investorlar ishonchini mustahkamlash maqsadida, samarasiz korporativ boshqaruvga nisbatan muvozanatli nazoratni ta'minlay oladigan institutsional mexanizmlarni kuchaytirish zarur. Xususan, yirik xalqaro institutsional investorlar va xorijiy aktivist fondlar ishtirokini rag'batlantirish, ularning huquqiy himoyasi va investitsion daxlsizligini kafolatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

3. Uchinchidan, mahalliy korxonalar moliyalashtirish manbalarini faqat tijorat banklari kreditlari bilan cheklab qo'ymasdan, aktivlar bilan ta'minlangan moliyalashtirish (asset-backed finance, ABF) mexanizmlari hamda turli korporativ obligatsiyalar emissiyasi kabi muqobil instrumentlardan kengroq foydalanishi zarur. Bunday yondashuv moliyalashtirish tuzilmasini yanada moslashuvchan shakllantirish, qarz kapitali qiymatini pasaytirish va natijada kapitalning o'rtacha tortilgan qiymati (WACC)ni kamaytirishga xizmat qiladi. Bu esa mahalliy korporatsiyalarning nafaqat ichki bozordagi, balki xalqaro maydondagi raqobatbardoshligi va investitsion jozibadorligini oshirish uchun muhim asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Tirole, J. (2001). Corporate Governance. *Econometrica*. & Kay, J. (2012). The Kay Review of UK Equity Markets and Long-Term Decision Making.
2. Park, J.J. (2022) 'From managers to markets: Valuation and shareholder wealth maximization', *UCLA Law Review*, pp. 436–485.
3. Prempeh, K.B. and Odartei-Mills, E. (2015) 'Corporate governance structure and shareholder wealth maximisation', MPRA Paper
4. Butikov, Igor (2019) Securities market in Uzbekistan, new horizons. [Electronic resource]. URL: <https://finance.uz/>
5. Butikov, I.B., va boshqalar. (2023). Aksiyadorlik jamiyatini qimmatli qog'ozlar chiqarish hisobiga moliyalashtirish. Korxonani boshqarish ilmiy markazi maqolalari.
6. S.Elmirzayev (2019). Korporativ moliya. Darslik.- T.: "Iqtisod-Moliya", 364 bet.
7. S Elmirzayev (2020). "Dividend Policy Analysis and Dividend Aristocrats in Developed Countries", *Scientific-electronic journal "International Finance and Accounting"*, N2.
8. WTW (Willis Towers Watson). (2025). The CEO Pay Landscape and Corporate Profitability (ROE) in Japan, the US and Europe.
9. OECD. (2025). Global Debt Report 2025: Financing Growth in a Challenging Debt Market Environment.
10. Passos, J.M.F.G., Fonseca, M.N., Baptista, R.M., Nakamura, W.T. and Pereira, J.P. de M. (2026) 'Trends in capital structure: A bibliometric analysis to support the construction of decision-support methodologies', *International Journal of Financial Studies*, 14(3), p. 69.
11. Deloitte. (2024-2025). Financial Services Industry Outlooks: Banking Industry Outlook and Macroeconomic Forecasts.
12. J.P. Morgan. (2025). Global Research Mid-Year Outlook: Interest Rates and Central Bank Easing Expectations.
13. Morgan Stanley. (2025). Financial Sector Investing Trends: The Rise of Asset-Backed Finance (ABF).

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
